

Taxi Driver besproken in Lux te Nijmegen op 15 november 2017 en in Lumière te Maastricht op 29 november 2017 door Thom van Lierop klinisch psycholoog/psychoanalyticus.

De film die wij vanavond gaan zien en met elkaar bespreken gaat over een soldaat die terug keert uit de oorlog in Vietnam en een nieuw leven zoekt in New York.

De volgende thema's worden in deze film aangeraakt en werden besproken in de recensies in 1976 en 1996:

- De mannelijke identiteit en de angst voor het verlies daarvan in de sociaal maatschappelijke context van die tijd.
- Het recht van de man op suprematie en de verdediging van dit recht in een onrechtvaardige, gemene en rauwe wereld
- Het verlies van de patriarchale verhoudingen en het verloren gaan van de sociale orde onder invloed van de 2^e feministische golf,
- De emancipatie van de zwarte bevolking in de VS (gelijkheid en onafhankelijkheid)
- De verwarrende gevoelens van falen, schaamte en schuld naar aanleiding van de oorlog in Vietnam.
- De zoektocht naar iets menselijks in een wereld die bestaat uit Neonreclames en oppervlakkig vertier in een steeds materialistischer wereld.

De film is met het tonen van deze thema's nog steeds actueel en relevant!.

Te verwachten is immers dat conflicten in de wereld en vredesoperaties meer militaire inzet zullen vragen. Denk ook aan de recente aanslagen in de grote steden en de schietpartij in Texas. Denk aan het integratie-vraagstuk in Nederland. De vraag hoe radicalisering van de uitgesloten emigrant te voorkomen. De Ierse radicaliseringsexpert David Kenning stelt dat niet het geloof, maar de gemoedstoestand doorslaggevend is bij radicalisering. Een gemoedstoestand die samenhangt met eenzaamheid, uitsluiting en een gebrek aan kansen. Een gemoed dat ook nu de gewone Nederlander in onze samenleving plaagt. De vraag over de verhouding tussen vrouwen en mannen wordt actueel in het Me-Too debat.

Ik wil vanavond echter een meer klinische invalshoek kiezen en kijken of wij samen beter kunnen begrijpen wat er in de hoofdpersoon zelf omgaat.

Om dit te kunnen doen ga ik ervan uit dat hij psychisch geraakt en ontregeld werd door de uitzending en zijn ervaringen in de Vietnamoorlog. Getraumatiseerd is. Zijn slaapprobleem, alcoholverslaving en terughoudende en vaak onhandige omgang met de ander wijzen hierop.

Maar eerst even terug in onze herinnering naar de Vietnamoorlog. De betrokkenheid van de VS duurde 11 jaar. Drie en een half miljoen soldaten vochten in Vietnam. Ruim 55.000 VS-militairen sneuvelden en vele tienduizenden keerden geestelijk en lichamelijk gewond terug. De oorlog stuitte in de hele wereld, maar ook zeker in de VS op veel protest en demonstratie. Er heerst wantrouwen, angst en frustratie.

Belangrijk is ons te herinneren dat deze oorlog vooral een guerrilla-oorlog in de jungle was:

- geen duidelijke vijand (de Vietnamese soldaat ziet eruit als een burger),
- geen duidelijk front, geen duidelijke scheiding tussen vijandig en veilig gebied,
- geen duidelijke momenten van veiligheid: even niet belaagd kunnen worden,
- geen duidelijke oorlogsregels of wetten.

Belangrijk is ook ons voor te stellen wat het ontwikkelingspsychologisch betekent om soldaat te zijn in de adolescentie. In deze fase komt het er op aan een stabiele identiteit te vormen, de opleiding af te maken en werk te vinden, relaties vaster vorm te geven. Dit is op zichzelf een complex proces vol onzekerheden. Het gaat om het ontwikkelen van een zelfgevoel en het vormgeven aan de relatie met de samenleving.

De soldaat zit midden in dit proces maar de oorlog zet zijn wereld op de kop. Oude geboden bv Gij zult niet doden, gelden niet meer.

Om te kunnen overleven zijn andere vaardigheden nodig. De rijpere afweermechanismen als sublimatie, humor en altruïsme voldoen niet in de oorlog. Empathie en intimiteit zijn gevaarlijk. Om te overleven zijn dissociatie, projectie en acting-out nodig. Ook trouw aan de groep in plaats van het borgen van eigen waarden.

De uitzending naar Vietnam duurde over het algemeen een jaar. Er vinden vaak snelle transitieplaats van de ene naar de andere omgeving en dit legt een groot beslag op de aanpassing eenmaal terug in de eigen wereld. Angst, verwarring, het gevoel aangevallen/afgewezen te worden door de anderen op het gedrag dat in de oorlog aangeleerd werd. Wie ben ik eigenlijk hier? Gezien de ambivalente gevoelens over de oorlog in Vietnam werden de veteranen met stilte en afwijzing tegemoet getreden. Zelf waren zij ook stil over wat zij hadden doorstaan. Een stilte die verwijst naar een onuitspreekbare waarheid. Een stil zijn dat uiteindelijk leidt tot een nog groter isolement dat de problemen alleen maar consolideert.

Trauma is het Griekse woord voor wond. Freud gebruikte deze term om te benadrukken hoe onze Psyche doordrongen en verwond kan raken door gebeurtenissen. Gebeurtenissen die door de beschermende laag van ons zijn heen dringen en ons vermogen om stimuli binnen te laten of buiten te sluiten chronisch verstoren. Freud sprak over de vernietiging van de prikkelbarrière. De afgrenzing wordt doorbroken en wat overblijft is verwarring en wanorde in gevoel, gedachten en gedrag; verdoving tegenover een emotionele storm. Voortdurend alert zijn is geboden; steeds dreigt weer gevaar; rust en veiligheid zijn afwezig. Het vertrouwen in een veilige wereld is weg. Niets is meer voorspelbaar. Alles dat er toe leek te doen in het leven is vernietigd. Er ontstaat een kwetsbaarheid voor overweldigende angsten zowel van binnen als voor van buiten komende gebeurtenissen. Vertrouwen in de ander en

de wereld is geschokt. “Waarom werd ik niet beschermd hiertegen, misschien wilde de ander mij wel kwaad doen” zijn kwellende vragen.

Dat wat gebeurd is kan niet verteerd worden, is niet te bevatten. Verwarring en wanorde, niet alleen zichtbaar aan de buitenkant maar ook intern in het eigen gevoel van identiteit, in wie wij zijn: alles dat vanzelfsprekend leek is vernietigd. Om het leven weer enigszins mogelijk te maken, te overleven, worden pleisters (= afweer) geplakt over de scheur. Pleisters die uiteindelijk het hele leven gaan bepalen, maar nooit voldoende heling zullen brengen.

Traumatische gebeurtenissen kunnen op verschillende wijzen in de herinnering terugkomen: als beelden, nachtmerries, fragmenten van verhalen. Vergeten gaat niet, ook niet als de traumatische gebeurtenissen onder woorden worden gebracht. Het vermogen om over de overweldigende gebeurtenissen te denken is juist kapot. De traumatische ervaring is steeds aanwezig, kan niet mentaal worden verwerkt. Extreem hulpeloos geweest zijn, totale onmacht kan geen betekenis krijgen en zolang dat blijft bestaan kan er niet vergeten worden/kan het trauma geen herinnering worden. “Gisteren is vandaag; en er is geen morgen”. Alles dat ertoe deed in het leven is verloren. Er blijft een voortdurende angst dat het trauma weer daar zal zijn, weer gebeurt.

Omdat aan deze traumatische gebeurtenissen geen betekenis toegekend kan worden (betekenis die het trauma kan krijgen door te rouwen om wat verloren is; onder ogen te zien dat ik niet meer ben wie ik was; te beseffen dat het nooit meer zal worden zoals het was) resteert alleen het handelen, het doen (bijvoorbeeld door te *zwijgen* of er *juist aldoor* erover te *praten of zelf de aanvaller te worden*) om zo de voortdurende angst het hoofd te bieden!

Dit verlies van de voorspelbaarheid van de wereld en de beschermende functie van de ander zowel intern als extern, veroorzaakt primitieve paranoïde opvattingen over de eigen status in de wereld. In de film zien wij deze gespletenheid terug bij de hoofdpersoon:

- op zijn rommelige kamer met gescheurde verf schrijvend in zijn dagboek;
- in zijn taxi scheldend op de mensen in het nachtleven, terwijl hij zelf ook porno kijkt.
- in zijn tweedeling van vrouwen in hoer tegenover de Maagd Maria (madonna).

Klassieke symptomen van het trauma als biopsychische stoornis zijn: nachtmerries, affect-isolatie/constrictie, verhoogde arousal (hypervigilantie, slaapproblemen, irriteerbaarheid, de startle-respons), flashbacks waarin opnieuw het trauma wordt beleefd, angst voor contact en intimiteit tot uiting komend in een afgeslotenheid, een verminderde responsiviteit in het contact uit angst voor afwijzing en impulsdoorbraken.

Een van deze symptomen de flashback wil ik onderstrepen. De flashback komt niet alleen naar voren in nachtmerries of de bewuste ervaring terug te zijn in de traumatische situatie. De flashback kan zich ook in actief gedrag uiten zonder herinnering aan het trauma. Herinneringen, gevoelens en impulsen tonen zich dan als een herhaling in actie om zo het trauma de baas te worden.

Ik meen dat dit is wat er met **Travis** gebeurt als zijn pogingen aansluiting te vinden nadat hij is terug gekeerd uit de oorlog, mislukken. Hij wordt afgewezen en schopt vervolgens de wereld die hem getoond wordt van zich af. Hij wordt opnieuw de soldaat die hij was!

Thom van Lierop

Freud, S. (1919*d*) : Inleiding bij *Psychoanalyse van de oorlogsneurosen*, *Werken* 8: 59, 61-

Freud, S. (1920*g*) : Aan gene zijde van het lustprincipe', *Werken* 8: 162, 165-218.

S. Sonnenberg : The trauma of War: stress and recovery in Viet Nam veterans, Am.Psy. Press 1985

C. Garland: Understanding Trauma. Tavistock Clinic Series 1998.

G. Veen: bespreking film Little Angels in seizoen 2016/2017